

דבר העורך

זמן רב עבר מאז קבע ליאופולד פון ראנקה שההיסטוריון יכול ואף נדרש לתאר את העבר כהווייתו באמצעות המקורות העומדים לרשותו, מקורות שהם כשלעצמם מאפשרים מבט נייטרלי אל מציאות העבר, אם רק יודעים לעשות בהם שימוש נכון. כיום, רבים חולקים על קביעה "ראנקיאנית" זו. יותר ממאה שנים של מחקר היסטורי כדיסיפלינה אקדמית הבהירו היטב כי עובדות לא בהכרח "מדברות בעד עצמן", גם לא כאשר הן בחזקת "היסטוריה".

סטודנט ממוצע, תוצר של מערכת החינוך העלי-יסודית, עלול להיקלע למבוכה רבה כבר בשלב המבוא ללימודיו באוניברסיטה, עת אומרים לו כי ייתכן מאוד שמה שהוא לומד לא התרחש "באמת" מחוץ למוחו הקודח של מי שכתב את הדברים, שדברי ימי הנביא מוחמד אינם אלא מה שטברי, אבן-השאם או אבן-אסחאק הניחו ולא יותר מכך, שהאימפריה העוסמאנית שלאחר המאה השש עשרה לא בהכרח שקעה בניוון ובשחיתות כפי שזוכר כל תלמיד מלימודיו בתיכון, ובכלל, שהיסטוריה היא פרי כתיבתם של בני אנוש ולא צבר של עובדות טבע. מערכת הלימודים העל-תיכונית אינה מעודדת בדרך כלל חשיבה היסטוריוגרפית או ביקורת מקורות, התלמידים המתכוננים לבחינות הבגרות לומדים "עובדות היסטוריות כהווייתן", ובהגיעם לאוניברסיטה הם מתקשים לעתים לקבל את האפשרות שהיסטוריה אינה יותר מאשר שיח של היסטוריונים.

כתב עת זה הוא פרי עבודה משותפת של סטודנטים וחוקרים, והוא מיועד במידה רבה – אך לא רק – לסטודנטים; לפיכך, המכנה המשותף למאמרים הנכללים בו אינו מקרי. נראה לנו אך טבעי שהגליון הראשון של ג'מאעה יתמקד בהיסטוריוגרפיה, מאחר שהיא מחדדת בעיות שהכרתן תסייע, לדעתנו, לפתח גישה ביקורתית יותר כלפי המקורות שעומדים עובד הסטודנט במהלך לימודיו לתואר הראשון ולתארים מתקדמים.

כל המאמרים בגליון זה עוסקים בשאלות הקשורות בחקר המזרח התיכון; שלושה מאמרים עוסקים בהיסטוריוגרפיה, ומאמר אחד נוגע בסוגיה מתודולוגית, אם כי מפרספקטיבה אנתרופולוגית. במאמרו "אלברט חוראני המנוח ושאלת האוריינטליזם" טוען גבריאל פיטרברג כי גישתו של חוראני להיסטוריה עוסמאנית ולמחוזות דוברי

הערבית מבטאת יותר מכול את המעבר של חקר המזרח התיכון מ"אוריינטליזם" להיסטוריה. חוראני הציג פרשנות חדשה של ההיסטוריה העוסמאנית, במקום הפרשנות האוריינטליסטית על הכשלים הגלומים בה: א־היסטוריות, מהותנות חסרת פשרות ואתנוצנטריות. פיטרברג מצביע על נקודת הזמן שבה חל המפנה בדרך הבנתו של חוראני את האימפריה העוסמאנית, ועל ביטוייו של מפנה זה. אמנון שור, במאמר "בשם התבונה והסדר: משנתו של אלי כדורי", בוחן את כתיבתו של אלי כדורי לאור המסגרת התיאורטית שהציב אדוארד סעיד בספרו אוריינטליזם: האם אפשר לראות בכדורי "אוריינטליסט"? האם כדורי מציג חלוקה מהותנית בין מזרח למערב? בהידרשו לסוגיות כמו תפיסתו ההיסטורית של כדורי את נושא הלאומיות, גישתו כלפי ה"אוריינט" כחברה והיסודות הפילוסופיים שעיצבו את תפיסת עולמו השמרנית, מראה שור כי התשובות על שאלות אלה אינן חד-משמעיות. אמנם כדורי משמר בעבודתו את הדיכוטומיה בין מזרח למערב, ברם, סיווגו על פי המסגרת הסעידיאנית אינו עולה בקנה אחד עם רבגוניותה של כתיבתו. אהוד טולידאנו, במאמר "לשכוח את העבר העוסמאני של מצרים", מספק הסבר לתהליך מחיקת העבר העוסמאני של מצרים מן הזכרון הקולקטיבי של תושביה. טולידאנו מציג את האופן שבו ההיסטוריוגרפיה הלאומית המצרית הציגה נרטיבים חדשים שהקנו לעבר העוסמאני תפקיד שולי או שלילי בהיסטוריה של מצרים, ומצביע על תפקידו של בית המלוכה העוסמאני-מצרי בהנעת תהליך השכחה הקולקטיבי. מעניין לראות כיצד היסטוריוגרפיה לאומית, במקרה זה מצרית, מפיקה תועלת משימוש בפרדיגמת השקיעה (שעדיין לא נס ליחה בקרב כמה חוקרים בתחומי ההיסטוריה של המזרח התיכון) בבואה למחוקק היסטוריה אחת ולייצר אחרת.

עידו שחר, שמאמרו "טרילמה בדיוני בית הדין 'אלמחכמה אל־שרעיה' בבאר שבע כנקודת מפגש של שלוש מערכות חוק: חוקי המדינה, החוק השרעי והערף הבדואי" מתבסס על מחקר שדה, מנסה לפענח את המורכבות העולה ממפגש של שלוש מערכות חוק גבולות בבית הדין השרעי בבאר שבע, תוך התמודדות עם שאלות הנוגעות לשינוי ולהמשכיות בחברה הבדווית, למאבקי כוח פנימיים ולאופן השתלבותם של הבדווים בחברה הישראלית הרחבה, לצד שאלות הקשורות בהגדרת זהות ושמירתה. התצפיות שערך שחר וניתוחן לאור מסגרות תיאורטיות הלקוחות מהאנתרופולוגיה של המשפט מאפשרות לו להציע במאמר זה מסגרת אנליטית כוללת לניתוח מפגשים של מערכות משפט שונות.

ג'מאעה יצא לאור פעמיים בשנה ויכלול מאמרים, רשימות ביקורת (על ספרים, סרטים ויצירות אחרות מכל הסוגים), "נקודות למחשבה" (העלאה חופשית של רעיונות) ותרגומים של מאמרים חשובים משפות זרות. למיטב ידיעתנו, זהו נסיון ראשון מסוגו

דבר העורך

בישראל להוציא לאור כתב עת אקדמי שנערך, ובחלקו הגדול גם נכתב, בידי סטודנטים. במסגרת זו אנו מבקשים לתת במה לפרסומים אקדמיים בתחומי ההיסטוריה, התרבות והחברה במזרח התיכון. במה זו פתוחה לפני תלמידים וחוקרים כאחד. קהל היעד של ג'מאעה כולל תלמידים, חוקרים וכל מי שמתעניין בחקר המזרח התיכון. נשמח לקבל כל הערה או הצעה בנוגע לתכנים של כתב העת.

ברצוני להודות לד"ר דרור זאבי, ראש המחלקה ללימודי המזרח התיכון באוניברסיטת בן גוריון בנגב, על הרעיון, על החזון ועל הסיוע. תודה מיוחדת נתונה לד"ר חגי רם, העורך המדעי של כתב העת, על הסבלנות, המאמץ והאמונה, לד"ר גבריאל פיטרברג על ההקשבה, וכן לדינה הורביץ, העורכת הלשונית. וכמובן, אני מודה לכל מחברי המאמרים וסקירות הספרים.

אבי רובין